

İZMİR İŞÇİ VE ESNAF BİRLİKLERİ GENEL BÜROSU NİZAMNAMESİ (1935)

M. Bülent VARLIK

I. Genel Büro'nun Kuruluşu:

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF). 1930'lu yılların başında İzmir'de bulunan işçi ve esnaf kuruluşlarını denetim altına almak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuş; aynı ya da benzer alanda faaliyet gösteren bazı dernekler birleştirilmiş, bazıları CHF'sının ilkelerine paralel hükümler içeren yeni bir nizamname ile yeni bir biçime sokulmuş, işçi ve esnaf kuruluşlarının Fırka himayesinde bulunduğu açıklanmış ve Fırka içinde "İş Bürosu" ve "CHF Esnaf ve İşçi Birlikleri Teşekkülleri Bürosu" kurulmuştur.

Aralık 1934 başında İzmir Valisi Kazım Dirik tarafından bir bildiri yayınlanarak, İzmir'deki tüm işçi ve esnaf, işverenler de dahil olmak üzere İzmir İşçi ve Esnaf Kurumları Birliği (İzİEKB) çatısı altında toplanmışlardır.¹

¹ Şimdiye değin yayınladığımız çeşitli makalelerde İzmir İşçi ve Esnaf Kurumları Birliği hakkında çeşitli bilgiler aktarmaya çalıştık. Bu nedenle, makalemizde, örgütün kuruluş nedenleri, kuruluşu ve faaliyetleri üzerinde durmuyoruz. 1908-1941 döneminde İzmir işçi sınıfının sayısal büyüklüğü ile ilgili olarak genel bilgi için bkz: M. Bülent Varlık; "İzmir'de İşçi Sınıfının Maddi Varlığı", *Tarih Çevresi*, No: 15, Mart/Nisan-1995, ss: 15-19. Örgütlenme ve eylemlere bir örnek olmak üzere bkz: M. Bülent Varlık; "İzmir'de Tütün İşçilerinin Örgütleri (1910-1953)", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, c: XVIII, No: 170, Ağustos-1994, ss: 35-42 ve M. Bülent Varlık; "1934 Yılında Bir Grev", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, c: XVI,

İzmir'de bulunan işçi ve esnafın bir merkezden yönetilmeye karar verilmesinden sonra, 1935 yılının ilk aylarında İzİEKB'ne katılması öngörülen kuruluşlar yeni yönetimlerini belirlemiş, seçilen bu yönetimler 13.Mart.1935 tarihinde yaptıkları "umumi kongre"de İzmir İşçi ve Esnaf Birlikleri Genel Bürosu'nu oluşturmuştur. Genel Büro'nun kuruluşu İzmir Ticaret Odası tarafından 24.Nisan.1935 tarihinde onaylanmıştır. Genel Büro, İzİEKB Ana Tüzüğü'nün İzmir Ticaret ve Sanayi Odası İdare Heyeti'nin 17.Mart.1936 tarihli toplantısında kabul edilmesine kadar geçen süre içinde görev yapmıştır.

Genel Büro, görevlerini tahminimize göre doğrudan CHF tarafından hazırlanan bir Nizamname çerçevesinde yerine getirmiştir. Aşağıda çok küçük düzeltmeler dışında aynen

No: 143, Mayıs-1992, s: 31. CHF'nin İzmir'de izlediği politika ile ilgili kısa bilgi için bkz: Lütfü Erişçi; *Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Olarak)*, Kutulmuş Basımevi, İstanbul-1951, s: 22. Vali Kazım Dirik'in İzİEKB'nin kurulmasını "emreden" bildirisinin metni *Anadolu*, 13.Kanunuevvel.1934'te yayınlanmıştır. Aynı metin için ayrıca bkz:M. Bülent Varlık; "İzmir İşçi ve Esnaf Kurumları Üzerine Bir Belge", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, c: XVIII, No: 167, Mayıs-1994, ss: 14-17. Söz konusu bildirinin özeti için ise bkz: Kemal Sülker; *Türkiye'de Sendikacılık*, İstanbul-1955, ss: 31-33. İşçi örgütlerinin CHF denetimi altına sokulmasına bir örnek olarak bkz: M. Bülent Varlık; "İzmir Sanayi

yayınladığımız bu Nizamname² ağırlıklı olarak örgütün bürokratik yapısını belirlemede, işçi ve esnafı ilgilendiren husus olarak yardımlara yer vermektedir.

II. Genel Büro Nizamnamesi

Esnaf cemiyetleri kanunu ve olbaptaki Heyet-i Vekile talimatname ve kararnamesine tevfikân teşekkül etmiş bulunan Esnaf ve 3 Ağustos 325 tarihli cemiyetler kanununun 35 inci maddesi mucibince müteşekkil işçi cemiyetlerinin; kanunen en yüksek mercileri tanıyan heyet-i umumiyelerinin 935 senesi umumi toplantılarında:

En ziyade içtimaî ve sıhhî yardım gayelerine müsteniden müteşekkil bulunan bil'umum cemiyetlerin; münferid yürüyüşlerinde senelerdenberi görülen idarî ve malî aksaklıklarını gidermek için C. Halk Partisi'nin tensib ettiği umumi buro sistemini kendi camiaları menfaatlarına daha uygun ve emniyetli bularak bu sistem dahilinde hareket etmek kayd ve salahiyetlerle yeni heyet-i

İşçileri Birliği (1932), *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, c: XVII, No: 155, Mayıs-1993, ss: 35-40. İzİEKB'nin yardım talimatnameleri ile ilgili olarak da bkz: M. Bülent Varlık; "İzmir İşçi-Esnaf Kurumları Birliği Yardım Talimatnameleri (1935-1936)", *Kebikeç*, yıl: 2, No: 4, 1996, ss: 195-201. Genel Büro hakkında oldukça detaylı belge ve bilgi için bkz: *CHP İzmir İşçi-Esnaf Birliği Bürosu/Genel Büro Yayını Sayı: 1*, Dereli Basımevi, İzmir-1935. Ayrıca, 1930 Büyük Buhran'ından sonra izlenmesi öngörülen iktisadi politikaların sosyal politika cephesi ile ilgili kısa bir değerlendirilme için bkz: M. Bülent Varlık; "1934 I. Sanayi Planı'nın Sosyal Politika Yaklaşımı", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, c: XVI, No: 149, Kasım-1992, ss: 38-40. Konu ile ilgili olarak yakın zamanda yayınlanan bir çalışma için bkz: Hakkı Uyar; "CHP İzmir İşçi ve Esnaf Cemiyetleri Birliği (1935)'Devletin İşçi Sınıfı' ve Örgütlenme Girişimi", *Tarih ve Toplum*, ç: XXVII, No: 160, Nisan-1997, ss: 14(206)-20(212).

² Nizamname, *CHP İzmir İşçi-Esnaf Birliği Bürosu/Genel Büro Yayını Sayı: 1*, Dereli Basımevi, İzmir-1935, ss: 26-28'den aynen alınmıştır.

idarelerini seçmişler ve bu kaydü şartla seçilen heyet-i idarelerinin 13.3.935 tarihinde aktettikleri umumî kongrede (ittihaz ettikleri) ve ticaret odasının bu husustaki talimatnamenin üçüncü maddesindeki sarahata müsteniden 356 no. ve 24.4.935 tarihli kararıyle tasdikine iktiran eden kongre kararı üzerine (şahsiyet-i maneviyeyi haiz) ve merkezi İzmir'de Birinci Kordon'daki daire-i mahsusa olmak üzere: (İzmir İşçi ve Esnaf Birlikleri Genel Bürosu) teşekkül ettirilmiştir.

Maksad ve Gaye

İzmir esnaf ve işçisini mesleki alâkaları ve devlet yasaları çerçevesi dahilinde yürütmek ve bilhassa aralarında içtimaî ve sıhhî yardımları genişletmekle beraber iktisadî esaslar dairesinde yükselmelerini ve milletin ana varlığı içinde kendi varlıklarına ve rejime her veçhile bağlı ve faydalı kılmaktan ibarettir.

Teşkilat

1. Merkez Heyeti,
2. Daimi Heyet,
3. Umumi Büro ve teferrüatı.

Merkez Heyeti

Her cemiyet idare heyetlerinin rey-i hafi ile aralarında seçtikleri salâhiyyettar reislerden teşekkül eder.

1. Bu heyet umumî bir toplantıda aralarından gizli reyile ikisi esnaf ve ikisi işçi mümessili olmak üzere dört kişiyi umumî büro daimî heyetine aza seçer.

2. Bu heyet ayda bir defa ve ayın son günü olmak üzere içtima ederek büro daimî heyetinden gelen aylık hesabat ve muamelât broşürünü tetkik ve neşredilmek üzere büro sefligine verir.

3. Heyet-i idarelerden gelen dilekleri müzakere ve neticesini daimî heyete bildirir.

4. Bütün müzakerat zapta geçerek ikinci toplantıda imza edilir.

Daimî Heyet

Merkez heyetinin seçtiği dört mümessil ile büro başmuhasibi ve büro şefinin tensibiyle birisi esnaf, diğeri işçi cemiyetleri katib-i umumilerinden müteşekkildir.

1. Büro şefi bu heyetin tabîf ve daimî reisidir.

2. Heyet haftada bir defa adiyen ve şefin göstereceği lüzum üzerine de fevkalâde içtima eder.

3. Heyetin bütün kararları zapta geçer ve günü gününe imzalanır.

4. Umumî bütçeyi tanzim ile muvazzaf olup bütçenin daima yüzde 65-70'inin içtimaî ve sıhî yardım fasıllarını teşkil etmesine itina eder.

5. Umumî bütçenin karşılığı heyet-i umumiyelerde kabul edilen aidat, kaydiye, teberrü, tenezzüh, müsamere gibi hasılât ile birlikler menfaatına uygun olarak yapılacak işlerin gelirinden ibarettir.

6. Daimî heyet; meslekî ihtilâfları sulhan hal edebileceği gibibüro hukuk müşavirini bulundurmak şartıyla divan vazifesini de görür.

7. Aylık broşürü heyet-i merkeziyeye arz ve neşretmek üzere hazırlar.

8. Tenezzüh, müsamere ve gelirlî işleri karar altına alarak yapar.

9. Yüz lirayı tecavüz eden ve münakasayı icab ettiren hususat bu heyetin kararına vabestedir.

10. Bütçe fasıllarının ancak maddeleri arasındaki münakale bu heyetin kararıyla yapılır.

11. Bütçeye konulan mesarifat-ı gayrı melhuza; maaşat ve mesarifat-ı zaruriye fasıllarından maada fasılları takviye zarureti hasıl olduğu takdirde bunun karşılığıdır.

12. 11 nci maddedeki münakale, daimî heyetin kararının kanunî merciinden

onaylanmasına vabestedir.

13. Bu heyetin kararlarında tesavi-i aravuku bulunduğu reisin tarafı iltizam olunur.

14. Heyet bil'umum muamelât-ı hesabiyesini İktisat ve Maliye müfettişlerinin teftişine arzeder.

15. Heyet-i daime muamelât-ı hesabiyenin mes'ulüdür.

Umumî Büro

1. Büro şefliği,

2. Muhasebe,

3. Kayd ve tahakkuk,

4. Tahsilât,

5. Muhaberat, istatistik,

6. Neşriyat,

7. Hukuk işleri,

8. Sağlık ve yardım kısımlarını ihtiva eder.

Büro Şefi

1. Büro şefi C.H. Partisi Kâtib-i Umumiliğinin tayin ettiği teşekküller bürosu memurudur.

2. Bil'umum idarî ve malî muamelâtın nazım ve salâhiyettardır.

3. Tanzim edilen bütçe ile yapacağı kadrosunu kanunî mercinin onayını aldıktan sonra tatbik eder.

4. Lüzum görürse cemiyetler idare heyetlerini ayrı ayrı ve toplu olarak da fevkâlade içtimaa davet edebilir.

5. Bil'umum sarfiyatta âmir-i itadır.

6. Aylık broşürü imzası tahtında neşreder.

7. Büroya aid bil'umum muamelâtta sahib-i salâhiyet olduğu gibi şahsiyet-i maneviye namına vaz'ı imzaya da salâhiyettardır.

8. Kadro dahilinde vazife taksimini yapar.

9. Sui hali görülen memurları divanın kararıyla azleder. Ve yerine yenisini tayin eder.

Muhasebe

1. Günün bütün hesabatını muhasebeye

konulan formül dahilinde tutmakla ve bütün gelir ve giderin bütçeye uygun olarak yapılmasını temin ile mükellef ve mes'uldür.

2. Başmuhasip idarî muamelâttan başka bil'umum muamelâta birinci derecede salâhiyet ve mesuliyeti haizdir.

3. Muamelât-ı hesabiyenin şekli: Kasa, yevmiye ve defter-i kebirdir.

4. Her cemiyetin ayrı ayrı hesab-ı carisi tutulur.

5. Bil'umum tahsilat mükerrer kopyalı makbuzlarla yapıp mükerrer kopyalı irsaliyelerle her gün vezne-i umumiye yatırılması usulden olduğuna göre paranın veznece alınmasında ve verilmesinde başmuhasibin imzası şarttır.

6. Her türlü sarfiyat büro şefinin verilesine tabidir.

7. Vezne mevcudundan ikiyüz liradan fazlasının millî bankalara hesab-ı cari suretiyle yatırılması mecburidir.

8. Veznedar kefalete, tahsildarlar da müteselsil kefalete tabidirler.

9. Muhasebe her ayın hulasâ hesabiyesini büro şefine vermekle mükelleftir.

10. Bankalarla olan muamelâta daimî heyeti teşkil eden azalardan her hangi ikisinin imzasının yanında şef ve muhasebecinin imzaları şarttır.

Kayd ve Tahakkuk

1. Bu kısım; esnaf ve işçinin sınıflarına göre ayrı ayrı kaydlarını yapar.

2. Cüzdanlarını doldurup kartonlarını açar.

3. Heyet-i umumiyelerce kabul edilen aidat nispetlerine göre efradın aidat tahakkukatını tesbit ile muhasebe ve tahsilâta verir.

4. Her sınıfın üye miktarıyla bunlara aid bil'umum malûmatı talep edildiği veçhile her ay istatistike bildirir.

5. Tahsilât kısmından gelen ikinci nüsha

irsaliyeler üzerine efradın kartonlarındaki aidat hanesini günü gününe işler.

Tahsilat

1. Bu kısım; tahakkuk kısmından gelen malûmat üzerine tahsilâtını iki suretle yapar. Büroda ve hariçte.

2. Dahilen ve haricen yapılacak tahsilâtın tahakkuk dairesinde temini ve kontrolünü ve aynı zamanda efradın büroya kayd ile cüzdan alıp almadıklarını, aidatlarını zamanında verip vermediklerini teftiş ve takip ile de mükelleftir. Takip keyfiyetinde zabıta-i belediye ve polisten yardım alır.

3. Günlük bil'umum tahsilâtı mükerrer kopyalı ve müfredatlı irsaliyelerle vezne-i umumiye yatırır.

4. Bu irsaliyelerin bir suretini de efradın kartonlarına işlenmek üzere kayd ve tahakkuk kısmına verir.

5. Her cemiyete aid irsaliyeler yekûnunu liste halinde büro şefliğine de verir.

Muhaberat ve İstatistik

1. Büronun bil'umum yazı ve istatistik işleri demektir.

2. Büroya gelen ve giden evrak büro şefliğinden geçer.

3. Her kısmın yazıları kısım amirinin parafesinden sonra şefin imzasını alır.

4. Bütün muhaberat varide ve sadire kaydiyle kopyalı olur ve dosyaları aid olduğu kısımlarda saklanır.

5. İstatistik ve broşüre muktazi malûmatı her kısımdan toplar.

6. Bütün bu muamelâti büro sekreteri görür.

Neşriyat

İşçi ve esnafın mesleklerine teallük eden faydalı yazıları ve büronun broşürünü matbuat-ı mahalliye ve icabında mecmua

çıkarttırmak suretiyle neşrini temin ile mükelleftir.

Hukuk Müşavirliği

Büro manevi şahsiyetinin mahakim ve devair-i devlet ve belediye ve müessesat ile olan münasebat-ı hukukiyesini ve zuhura gelen ihtilâfatta kanunî haklarını son dereceye kadar takib ve müdafaa ile mükelleftir. Şefliğin soracağı hususatı tahrirî ve şifahî olarak bildirmekle beraber divanın da tabîi azasıdır.

Sağlık ve İctimai Yardım

Bu kısım ikiye ayrılır. 1. İctimaî, 2. Sıhhî yardımlardır.

1. İctimaî yardımlar: Ölüm, doğum, yatak hastalığında nakdî muavenet, sünnet ve çocuk giydirme gibi hallerdir.

2. Sıhhî yardımlar: Gerek dispanserde ve gerekse hariçte kombine edilmiş doktor ve mütehassıslar tarafından muayene ve tedavi, verem kampı, kaplıca, ameliyat, tahlil ve rontgen gibileridir.

3. Bu her iki kısımdan meccanen yardım görebilmek: Cüzdanını almış ve aidatını günü gününe vermiş muhtac-ı muavenet olduğu Büro'ca tesbit edilen esnaf ve bilhassa işçilerdir.

4. Muhtac-ı muavenet olmıyanların da yalnız dispanserde muayenesi ücretsiz yapılır ve fakat edviye [ilaçlar] nisf [yarı] bedelle temin olunur.

5. Muhtac-ı muavenet olanların bakımıyla mükellef oldukları efrad-ı aileleri doğum ve hastalık gibi hadiselerde muayene ve doğurtulmaları dispanserce meccanen görülürse de edviyesi dispanser haricindeki eczahanelerden temin edildiği takdirde nisf ücrete tabidir.

A. Ölümde: 5-10 liraya kadar techiz, tekfin.

B. Doğumda: İşçi kadının çalışmaya-çağına göre 5-10 liraya kadar nakdî yardım.

C. Yatak hastalığında 5-10 liraya kadar cüzdan sahibine nakdî yardım.

D. Senede bir defa 500 erkek ve kız çocuğun giydirilmesi.

E. Yüz kadar çocuğun sünnet ve giydirilmesi.

F. Evlenmelerde azamî oniki ayda ödenmek üzere taksitle münasip miktarda avans vermek.

G. Esnafın fevkalâde zaruretleri karşısında oniki ayda ödenmek üzere münasip avans verilmesi gibi hallerdir.

Bu her iki fasıl yardımlar daima bütçenin müsaadesi göz önünde tutularak yapılması elzemdir.

İşbu nizamname haricinde kalan hususatta büro şefi daimî heyetin kararına vabeste olanları karar alarak, olmayanları da takdir ederek yapar.

III. Sonuç Yerine

Burada, *Kebikeç*'in geçen sayısında yayınlanan çalışmamızdaki yer alan bazı satırları tekrarlamak istiyoruz: İZİEKB, kuruluşu, gelişimi ve uygulamaları ile sosyal politika tarihimizin çok özgün bir noktasını oluşturmaktadır. Konunun, özellikle İzmirli tarihçiler tarafından İZİEKB'ni oluşturan ve bir kısmı, farklı isimler altında olsa da, bugün de devam eden örgütler temel alınarak, yerel basının detaylı olarak gözden geçirilmesiyle ve özellikle "sözlü tarih çalışması" yapılarak kapsamlı olarak incelenmesinin, Türkiye işçi sınıfı ve sosyal politika tarihinin kavranmasına yarar sağlayacağı inancındayız. Bizim şimdiye değin yaptığımız çalışmaların konuya sadece bir "giriş" olarak değerlendirilebileceği, yayınladığımız bilgi ve belgelerin çok büyük bir "mozaik" in bazı taşlarını ortaya koyduğu, ancak, bütür bir mozaikin de tek tek o küçük taşların yerine konması ile ortaya çıkabileceği bir gerçektir.

